

Bródy Sándor újságírói tevékenysége a századfordulón

Bródy Sándor újságírói-publicisztikai tevékenységével még nem foglalkozott — érdeme szerint és összefoglalóan — a szakirodalom, e témával kapcsolatban csupán egyes részletkérdésekről esett eddig szó. Így Czeglédi Imre 1965-ben bemutatta Bródy Sándor pályakezdését, és ismertette a gyulai *Békés* című lapban megjelent írásait.¹ A fiatal Bródy azonban nem a *Békés*-ben, hanem már korábban, a Mikszáth Kálmán és Borostyáni Nándor által szerkesztett *Magyarország és a Nagyvilág*-ban publikált először. Itt jelent meg 1881. december 4-én Mogyoróssy Jánosról szóló gyulai témájú írása. 1882-ben e lap 8. száma közli *Szent* című romantikus regényvázlatát, majd a 20. számtól több novelláját, melyeknek témája a szerelem és a pénz. Érthető e témaválasztás, hisz a gyulai évek alatt lobban a 18 éves Bródy először szerelemre. Czinczár Loncival való ártatlan kapcsolata a romantika szabályai szerint zajlik és sorvad el. A gazdag lány sohasem lehet azé, akit szeret. A józan szülők férjhez adják Bécsbe, a szerelmes Bródy pedig költői igazságot szolgáltat. Így születnek meg tragikus tartalmú romantikus elbeszélései.² Ha pedig a pénz hiányából fakadó gondok kerülnek mondanivalójának középpontjába, akkor a paraszti sors drámai létküzdelmét és a munkásság kilátástalan helyzetét, kizsákmányolását, s az ebbe való beletörődés értelmetlenségét festi le.³ Megdöbbenően szép e két utóbbi, bölcs keserűséggel íródott balladaszerű elbeszélés. Sugárzik belőlük az életközelség, a közvetítő személyes líraiság, s minden, Bródy által idézett sötétséggel szemben, az életigenlő optimizmus.

Az 1882. januárjában Janovits Emil szerkesztésében induló *Békés* című gyulai hetilap csak a 22. számában közöl egy Bródy-írást, majd az év végén előfizetési felhívását, melyet a laptulajdonos így ajánl olvasói figyelmébe: „Bródy Sándor dacára annak, hogy nagyon fiatal ember, a Magyarország és a Nagyvilágban napvilágot látott néhány csinos és ügyes rajza után nem mondható kezdő újoncnak az irodalomban.”⁴

¹ CZEGLÉDI Imre: *Adatok Bródy Sándor pályakezdéséhez* = ItK 1965. 503—510.

² BRÓDY Sándor: *Terri* = Mo és a NV 1882. 20. sz. 319—321. B.: *Számok*. = Mo és a NV 1882. 40. sz. 635—636. B.: *Naiva* = Mo és a NV 1882. 41. sz. 656—659. és 42. sz. 672—674.

³ BRÓDY Sándor: *Szegény ördögök. Életkép*. = Mo és a NV 1882. 26. sz. 415—417. — B. S.: *Amít a veréb csiripelt* = Mo és a NV 1882. 32. sz. 510—511.

⁴ *Békés* 1882. dec. 3. 49. sz. 4.

Bródy 1883-ban már más lapokkal is kapcsolatba került. Írásait közli a székesfehérvári *Szabadság*⁵ és a *Fővárosi Lapok*. Vadnai Károly lapjának három éven keresztül tárcákat írt, melyek leggyakrabban névtelenül jelentek meg. Névvél jelzett írásai a napi aktuális eseményekhez kapcsolódva — mint pl. a szegedi kórház megnyitása, a gyulai méhészeti kiállítás, a képviselőház eseményei, a Petőfi-társaság közgyűlése, olvasmányélményei — az élet minden területét felölelik. A szegények, az elnyomottak oldalára állva hívják fel a figyelmet a növekvő társadalmi különbségekre.

Ebben az évben jelent meg óriási visszhangot kiváltó *Nyomor* című novelláskötete is. Így az egycsapásra írói elismerést szerzett Bródy 1884 januárjában visszatért a fővárosba. Az újságírók és a modern írók akkori törzshelyén, a Fiume kávéházban tájékozódott a pesti sajtóviszonyokról,⁶ és az *Ország-Világ* munkatársa lett.⁷ Első, itt olvasható írása,⁸ akárcsak a többi, egészen a század elejéig, az irodalmi rovatban jelent meg. Könyvismertetéseivel, kritikáival, kommentárjaival e lapban lépett először túl Bródy az újságírás járulékos műfaján, a tárcán.

1885 elején Bródynak 3 éves katonai szolgálatra kellett bevonulnia, ahonnan két év múlva a befolyásos Jókai szabadtította ki. 1887-ben a már leszerelt Bródyt Rákosi Jenő a jól fizető *Budapesti Hírlaphoz* hívta munkatársul. Itt azonban két héten belül afférja támadt a főszerkesztő Csukássy Józseffel, így két tárca leszállítása után nem írt többet e lapnak.⁹ Juhász Ferencné, az eddigi legalaposabb monográfia szerzője azt írja, hogy Bródy újságírói pályáját a magyar sovinizmus szócsövével, a *Budapesti Hírlapnál* kezdte meg, ahonnan átment a *Magyar Hírlaphoz*.¹⁰ Saját lapalapításai mellett valóban a *Magyar Hírlappal* fonódik össze Bródy újságírói tevékenysége. E napilap indulásáig azonban máshol is jelennek meg írásai.¹¹

⁵ MURÁNYI Lajos: *A fiatal Bródy Sándor és a székesfehérvári Szabadság*. = Fejér Megyei Könyvtáros 1976. 11. sz. 35—36.

⁶ A 90-es évek elején itt vetődött fel az a gondolat is, hogy legyen az újságíróknak érdekképviseletük. 1891 tavaszán a *Magyar Szalon* szerkesztőségében működő előkészítő bizottság tevékenysége eredményeként meg is alakult az Otthon-kör, melynek első elnöke Rákosi Jenő lett. Alelnökévé később Bródyt is megválasztották. 1892-ben a Fiume kávéházi székhely már szűkösen bizonyult. Átköltöztek a mai Rákóczi út 9. szám alatti házba, majd 1895-ben a New York palotába, s innen 1897-ben a Dohány utcai klubházba.

⁷ *Felhívás előfizetésre!* = Ország—Világ 1885. 959. OSzK Levelestár. Bródy Sándor Maczky Valérhoz. Egerből kér a lap számára fényképet.

⁸ BRÓDY Sándor: *Mikszáth új könyvéről*. = Ország—Világ 1884. 717.

⁹ BRÓDY Sándor: *Téli rege* = Budapesti Hírlap 1887. jan. 16. Melléklet./S.: *A muszka*. = Budapesti Hírlap 1887. 17. 1—2.

¹⁰ JUHÁSZ Ferencné: *Bródy Sándor*. Bp. 1971. Akad. Kiad. 49—50.

¹¹ Bródy első megjelenése a lapokban: 1881: Magyarország és a Nagyvilág; 1882: Békés; 1883: Fővárosi Lapok; 1884: Ország—Világ; 1885: Magyar Ifjúság; 1886: Képes Családi Lapok; 1887: Budapesti Hírlap, Pesti Napló, Magyar Szalon, Arad és Vidéke; 1888: Magyar Nép; 1889: Szegedi Híradó, Erdélyi Híradó; 1890: A Hét, Az Én Újságom; 1891: Magyar Hírlap; 1892: Élet; 1893: Magyar Génius, Ifjúsági Lapok; 1894: Magyar Lányok, Bácska, Pester Lloyd; 1895: Új Idők; 1896: Magyar Figaró; 1897: Koszorú; 1899: Hazánk; 1900: Divat-Salon, Budapesti Napló; 1901: Magyar Művészet; 1902: Határőr, Művészet, Barsi Ellenőr, Irodalmi Tájékoztató, Kis Élelap; 1904: Igazság, Hatvan és Vidéke, Neues Budapest Abendblatt Politikai Hetiszemle.

Az 1889-es évet Bródy ismét vidéken kezdi. Leszerződött az *Erdélyi Híradó* tárcarovatának vezetésére Kolozsvárra.¹² Itt a szerkesztést, az újságírást, és az irodalmat — melyet akárcsak Petelei, soha nem választott el a hírlapírástól — egyforma lelkesedéssel műveli. Az előbbi oly sikerrel, hogy amikor Korbuly Józsefet egy sajtóper miatt néhány hónapra elítélték, Bródy és Szabó Gyula lett a lap felelős szerkesztője. Az *Erdélyi Híradó* munkatársaként ebben az időben irodalompolitikai majd politikai nézetei hirdetésére saját lapot alapított. A budapesti *Vasárnapi Újság*, a *Képes Családi Lapok*, az *Ország-Világ* mintájára vegyes tartalmú képes hetilapot, mely laptípussal Erdély addig még nem rendelkezett. 1889. május 5-én jelent meg az *Erdélyi Képes Újság*, és melléklete, a *Kolozsvári Élet*. A lapot rendkívül olcsón terjesztették. Bródy és a kiadó, a Közművelődési Irodalmi Intézet, azok számára készítették „kiknek nincs módjuk, nincs költségük napi újságot jártni”. Az újságot addig nem olvasókat akarták ezzel az újságolvasók táborába beszerezni, ami igen lassú és kockázatos vállalkozás. Ez a legfőbb oka annak, hogy október 27-én meg is szűnt hetilapja. Ekkor már megjelent következő vállalkozásának, a *Magyarságnak* egy pár száma. A fiatalság szellemi elitjének megnyerésére készült reggeli politikai napilap céljai már a jövőbe tekintenek:

„A Magyarság politikában, kultúrában, társadalmiakban: nem monopóliuma egyetlen országgyűlési pártnak sem, de mindegyik párt egészséges elemeinek törekvése. Egyek vagyunk hát e törekvésekkel, hát nem vagyunk egyik egyetlen párttal sem! Az új, az igazi Magyarország, mely e lázas alakulásból most van kikelőben: ez minden figyelmünk tárgya, minden sor írásunk, minden szavunk az övé...”¹³

A lap törekvései az EMKE céljaival összhangban, az erdélyi magyarok nyelvben, érületben való igaz magyarságának, hazaszeretetük komolyságának kifejezésére irányultak. Igaz magyarságon a humanizmus hirdetését, a társadalom életének őszinte feltárását, a bajokból való kiütkeresést értették a szerkesztők. Így a szókimondó *Magyarság*, mely élesen bírálta a kormányt, s a társadalmi osztályok egyenlőbb teherviseléséért, a munkások jogaiért küzdött, sokáig nem maradhatott fenn. Megszűnésekor, 1890. április 1-én Bródy ismét visszatért a fővárosba.

1891. május 21-én került ki az utcára Horváth Gyula *Magyar Hírlapja*, melynek főmunkatársa Mikszáth Kálmán, helyettes szerkesztője Fenyő Sándor volt. Az induláskor Abonyi Árpád, Ambrus Zoltán, Báttaszéky Lajos, Füredi Mór, György Endre, Irmény Ferenc, Janovics Pál, Kürthy Emil, Kohn Dávid, Kálnoki Izidor, Szomaházy István, Szemere Attila, Zilahi Kis Béla voltak a lap belső munkatársai. Bródy külső munkatársként napi eseményekre reagáló társadalombíró tárcákat írt e lapnak. Mikszáth Kálmán főmunkatársi tevékenységének megszűnésével egy időben, 1891. augusztus 15-e után megváltozott a *Magyar Hírlap* belső munkatársainak összetétele. Báttaszéky Lajos, Irmény Ferenc, Szomaházy István, Zilahi Kis Béla távoztak. Helyüket Benedek Elek, Heltai Jenő, Kondor Alfréd, Márkus Miksa, Pollák Illés, Szana Tamás, J. Virág Béla és Bródy Sándor foglalta el. Ez időtől Bródy társadalmi vezércikkeket írt, és az irodalmi rovat vezetője lett.¹⁴ Szerkesztői tevékenysége eredményeként a csütörtöki tanügyi, a vasárnapi mezőgazdasági

¹² *Olvasóinkhoz* = Erdélyi Híradó 1889. jan. 8. 1.

¹³ *Az új ország* = Magyarság 1889. okt. 17. 1.

¹⁴ A *Magyar Hírlap* 1892. júl. 31. számának melléklete közli a szerkesztőség névsorát, és a beltagok tevékenységi körét.

mellékletek mellett keddenként jelentkező irodalmi melléklet kevés szépirodalmi írást tartalmaz. Irodalompolitikai, szemle jellegű, mely a tájékoztatást érzi feladatának. Hírt ad a kiadói tevékenységről, az új könyvekről, s „Bibliográfia” cím alatt az angol, német, francia irodalom egyheti terméséről. Színvonalas könyvismertetései, a magyar, orosz és különböző európai alkotókat, alkotói csoportokat, irodalmi irányzatokat bemutató cikkei, nemcsak figyelmet felkeltő értékelések, hanem egyben olvasásra kedvet csináló ismertetések sora is. A rovat az irodalmi közélet fóruma kívánt lenni, s ezzel közelebb állt a sajtóhoz, mint az irodalomhoz. 1891 végén Bródy tollából új, „A közönség érdeke” című rovat jelenik meg, ahol rövid hírekben Budapest közérdekű eseményeire, gondjaira hívja fel a figyelmet. Társadalmi és szociális problémákról és az érdekképviselési lehetőségekről tájékoztat. (Pl. este 8 óra után is járjanak omnibuszok Pestről Budára; olcsóbb hangversenyjegyet!; a MÁV megvonta mozdonyvezetőitől és fűtőitől a bundabélésű köpenyt és téli sapkát stb.) A 90-es évek végén Bródynak mint színikritikusnak is külön rovata van, „Első előadás a Nemzeti Színházban” címen. E rovatát 1901 tavaszán rövid időre átadja Osvátnak, aki később véglegesen átveszi Bródytól a *Magyar Hírlap* irodalmi rovatának vezetését.

Amikor 1894-ben Wolfner Pál új irodalmi, társadalmi képes hetilap indítását tervezte, Bródy Sándor is pályázott. A lap vezetésével Herczeg Ferencet bízták meg. A vesztes Bródy ennek ellenére nemcsak szépirodalmi műveivel, hanem az *Új Idők* irodalmi anyagának szerkesztésében nyújtott segítségével is támogatta a folyóiratot.¹⁵ Segítőkézsége is bizonyítja, hogy a századforduló körüli időkben az írók még nem egymás ellen, hanem egymással szövetségben szerveződtek új orgánumok köré. Hisz közös a céljuk: a német kultúra fölényével szemben a magyar városi kultúra megeremtése és érvényre juttatása.

Az új század indulásával azonban Bródy függetlenítette magát a sajtótól és azoktól a pártoktól, melyeket az kiszolgált. A *Huszdik Század* és az *Új Magyar Szemle* kiadásával egy időben, társadalmi, politikai, irodalompolitikai nézetei hirdetésére a napilapoktól elütő tipográfiával és formában, kommentáló jelleggel, egy éven át havonta megjelentette *Fehér Könyvét*. Folyóiratában szépirodalmi műveket, irodalmi, tanulmányokat, kritikákat, publicisztikai írásokat közölt, saját tollából. *Fehér Könyvét* még ma sem méltányolja eléggé a sajtótörténet és az irodalmi köztudat. Szemléletének és nyelvének feltámasztására 1945-ben Zsolt Béla és barátai tettek kísérletet. Mert „Bródy Sándor Fehér könyve a magyar újságírás klasszikus tankönyve. Két generáció belőle tanulta a majdnem egyedülálló magyar sajtóműfajokat: a ballesztikával rokon publicisztikát és riportázst, az esszével párosított pamflet” — vallotta Zsolt Béla. A *Fehér Könyv* „tekintélytisztelensége, szuverén szubjektivitással leplezett forradalmi illojalitása intézmények, elvek, hagyományok és szokások iránt, s állandó nyugtalanítása, amellyel a kor hatalmasaiban és beérkezettjeiben igyekezett megrendíteni igazukba vetett hitüket, Voltaire-i példája volt annak, hogyan kell egy rendeltetését betöltött nemzedékben a szükségszerű bizonytalanságerzetet felkelteni.”¹⁶ A három évvel később induló

¹⁵ OSZK Kézirattár. Fond 30/19. Bródy Sándor levele Czóbel Minkához. 1895. X. 24.-én az *Új Idők* szerkesztőségének nevében *Emberi prédikációk* címen beküldött verséhez új befejezést kér. — TABORI Róbert: *Bródy Sándor* = UI 1905. II. 433.

¹⁶ ZSOLT Béla: *Előszó*. = *Fehér Könyv* 1945. 4. p.

Jövendő című folyóirata köré Bródy már a haladó erőket gyűjti maga köré abból a célból, hogy hű képet adjanak korukról, s a különböző véleményeket ütköztessék, és hogy a meggyőződések különbözőségei segítsék a jövő útjainak tisztázását. Irodalmi—politikai folyóiratának már a címe is utal a programra, mely 13 év múltán is összecseng első politikai lapjának, a *Magyarságnak* célkitűzéseivel.

Bródyt egyformán érdekelte az irodalom és a politika. Maga írta, hogy utóbbiért „2-dik deák” korától uzsonnapéznét az *Ellenőr* című lapra költötte. Ifjú korától politizált, mert szerinte a politika nem más, mint „az emberi boldogságért és méltóságért való gond és harc”,¹⁷ amit csak az objektív igazság feltárásával lehet megvívni. A mai értelemben vett, újságírói etikát nem ismerő világában saját mércéje szerinti objektivitásra buzdította író társait is:

„Ha író vagy, légy az, és legyen bátorságod elviselni hivatásod konzekvenciáit, és ne törődj azzal, ha feketével kell befőstened az állam vezérlő alakjait, habár e polgári életben tőlük várod boldogulásodat, ha ők határoznak is a felett, hogy élj vagy meghalj éhen. És gyáva vagy, ha adsz a közmondásra és hallgatsz arról az intézményről melynek kereteiben élsz, de csupán azért, mert nem mondhatsz róla jót.”¹⁸

Bródy az általa látott igazságok hirdetésére politikai pártoktól független, politikus—irodalmi lapokat alapított. A kor átmeneti jellegéből adódóan azonban kiforrott, kész politikai elvei nem voltak. Így külön pártot, mint szerencsésebb korok nagy publicistái, nem csinált. „Hivatalom, hogy egyik krónikása legyek a kornak, és lejegyezzem a jövő okulására és a jelen épülésére,”¹⁹ — vallotta, és írta impresszióit abban a reményben, hogy ezzel gondolkodásra és tettekre serkenti olvasóit. A bekerített, a bajba jutott ember érdekelte a legjobban, és szerette volna, ha ebből becsületesen vágná ki magát.

Az igazság kutatásának igénye mellett a deklasszálódás személyes élménye, szegény—gazdag társadalmi ellentéte, a szocializmus elveinek ismerete irányította Bródy figyelmét egész korán a munkás- és paraszttársadalmak problémái felé. Előbb embertelen életkörülményeiket, kiszolgáltatottságukat veszi észre, majd az okok után nyomozva eljut az uralkodó osztályok, az egész magyar társadalom bírálataig. Lapalapításai és itt megjelent vezércikkei tükrözik legjobban politikai hitét és célját. Az írott szó hatalmában, a társadalomra gyakorolt hatásában hívó Bródy *Erdélyi Képes Újságával* a kizsákmányolt tömegek kulturális felemelkedéséért harcol. Magyarságának egyik célja a munkások öntudatra ébresztése és társadalmi problémáiknak a közvéleményben való tudatosítása. Ezért, korában egyedülállóan, tudósít szociális helyzetükről, útkeresésükről, eszméikről, s a fejlettebb társadalmakban elfoglalt helyükről. 13 évvel később pedig a munkásoktól harcosabb, őszintébb magatartást követelve lázít. Jövendőjében már módszeresen, szakmák szerint csoportosítva végzi a szociológus munkáját. Ismerteti, elemzi egy-egy réteg szociális helyzetét, hangulatát, és tiltakozik a kizsákmányolás, az alacsonyabb munkabérek, a hosszú munkaidő ellen. Tudósít a szocialista mozgalom életéről, és közreadja vezetői elveit. Sejthető mozgalmi kapcsolatai sem akadályozzák meg

¹⁷ B. S.: *Az Andrássy hadserege.* = *Jövendő* 1903. jún. 7. 16. sz. 5.

¹⁸ B. S.: *Egy kis forradalmat.* = *Magyar Hírlap* 1891. okt. 12. 9.

¹⁹ B. S.: *A diktátor.* = *Jövendő* 1903. szept. 6. 30. sz. 6.

azonban abban, hogy az igazság nevében figyelmeztesse a munkásvezéreket: a proletárság nagy tömegének bizalmát csak addig bírják, amíg nyilvánvalóvá nem válik, hogy nem meggyőződésből hirdetik tanaikat. Leleplezi Bernsteint, ki a kulisszák mögött másképp beszél, mint a kulisszák előtt, és fényt derít a hazai általános munkáspénztár tagjainak megalkuvó politikájára is. Bródy társadalmi és morális problémákat tárgyaló *Fehér Könyvében* a magyar paraszt képe a tisztaság szimbólumává válik. Bródy a parasztcseléd szemével és erkölcsiségével vizsgálja és tárja fel az ország közállapotait. Esküszik rá, hogy

„az az igaz, amit a parasztcseléd mond. De az igazság gyenge, a törvény sánta, nem tudják megfogni és nem érik be épp a legigazabb bűnöket. És erkölcsünk e két fő órének még e kettő a legkisebb fogyatkozása. A törvény hülye és az igazság — nem vak, hanem szem nélkül való...”²⁰

Három évvel későbbi *Jövendőjében* pedig az uralkodó osztályt vádolva, vallja, hogy „a nemzet igazi fenntartója az éhező parasztság”.²¹

Bródy a század elején a császári és királyi eszme bódulatából szeretné felrázni az országot. Antifeudális harcát a nép nevében végzi. Hittelt hirdeti, hogy a Habsburgok „hiába akarják megállítani a napot, nincsen páncél, mely a koronás főket megőrizhetné a nép erejével szemben”.²² A nép nevében ítélezik akkor is, amikor 1903. június 10-én tiszti összeesküvők Belgrádban megölik Sándor szerb királyt:

„Egy nép a politikai éretlenség formájában a legnagyobb politikai érettségről tett vizsgát: figyelt, túrt, iázongott, összeesküdött — ölt. Ez nem eljárás, mondhatják az uralkodók és a szolgálatukban álló diplomaták, politikusok, publicisták és egyéb szolgák; a szerb népek akadémice kellett volna eljárni, alkotmányosan . . . bevárni amíg egy királyi pár a nép fejére teszi a nedves névjegyet . . . és amikor a hurok a nyakán, félig megfojtva engedelmesen hörögi: Felség, köszönöm, hogy fölakasztasz, éljen a király: De nem így történt, a rác nemzetnek vére van, bátorsága, temperamentuma van, szereti és akarja az életet, tehát az élet az övé.”²³

Példákat sorol „lovagias és szolgál” magyar népének, melyből szerinte addig nem lesz semmi, „amíg a régiben maradunk, hogy van egy kis uralkodó fajta, amelynek minden szabad és vannak milliónyi tömegek amelyek békén és kötelességszerűleg nyelnek le minden keserűséget.”²⁴

Bródy látja, hogy a birodalom hasadni készül, s az udvarhú magyar politika is a pusztulás felé tör. A kormányt képtelennek tartja az ország vezetésére. Véleménye szerint egyetlen kormányzati eszközük a korrupció, melynek bevezetését Tisza Kálmán számlájára írja, ki behozta „a demoralizációt, mint a hatalom fenntartó instrumentumát”.²⁵ Figyelemmel kíséri Tisza Kálmán tevékenységét, aki

²⁰ *Budapest bűne* = Fehér Könyv 1900. június 152—153.

²¹ *Aratás szuronnyal* = Jövendő 1903. 24. sz. 30.

²² *Királyok alkonya* = Fehér Könyv 1900. március 26.

²³ B. S.: *Bán és bánhódás* = Jövendő 1903. jún. 14. 17. sz. 1.

²⁴ B. S.: *Frigyes főhercegné lovai* = Jövendő 1904. szept. 4. 36. sz. 5.

²⁵ *Az öreg Tisza*. = Fehér Könyv 1900. május 26.

²⁶ *Tisza vitázik* = Magyarország 1890. jan. 4. 1—2.

„magát a nélkülözhetetlenség színében igyekszik föltüntetni: lefelé azt hirdeti, hogy a parlamentarizmus van veszedelemben, s ezért tartja kötelességének a kormányon maradást — fölfelé pedig megkorrigálja a Kossuth honossági kérdésében tett nyilatkozatait. Idelellyen így akar szerepelni mint a többség uralom védője — fölfelé pedig úgy, mint a közérzés villámhárítója... De mindkét föladat nélkülözi a realitást: se a parlamentarizmusnak, se a kormánynak nincs szüksége, hogy Tisza Kálmán védelmezze. Az ellenzéki harc nem antiparlamentáris, a Kossuth kultusz nem antidinasztikus, az újvévi beszéd tapintatlanul gyanúsít fölfelé és lefelé egyaránt”²⁶ — írja.

Éveken át sürgeti Tisza Kálmán kormányának bukását abban a reményben, hogy életképesebb vezető kerül a helyére. S amikor bekerül a parlamentbe Bródy ősi ellenségének közvetlen folytatása, a „kellemetlenül elbizakodott” Tisza István, már semmi jót nem remél.²⁷ „És én hinni csak Tisza István tragikumában tudok, csak azt érzem, csak ezt látom, messze, messze előre.”²⁸ Végigkíséri lépésről-lépésre annak a Tisza Istvánnak útját, aki „nem lát senkit, csak magát, és azt a régi Magyarországot, amely a királyi hatalom, akarat, szándék, szeszély előtt, bárhogy nyilvánuljon az meg, kritika nélkül borul térdre.”²⁹ Hetente értékeli hazug politikáját.

„Valamikor azt mondta: olyan politikát kell csinálni, az a jó, amelyet a magyar paraszt akar. Csinált tehát mióta felnőtt olyant, amilyen Bécsnek kell. De ennek is vége, most már olyat csinál, ami neki magának jó, és senki másnak... ilyen monomániákon kezdődtek a nemzeti szerencsétlenségek.”³⁰

Akkor is óva inti tőle a népet, amikor a gyors előrehaladás és rangugrás hívei úgy néztek Tiszára, mint a megváltóra. „Azért mert fiatal, szép, komoly és kacér: föl ne ülj neki vagyontalan és magyar Magyarország: ez a messiás nem neked jött, ez a bankárok, a hízott pénzkereskedők, és tehermentes földbirtokosok messiása.”³¹ 1904-ben már a munkások szemével vizsgálja tetteit. A munkásosztályt biztatva, fenyegetve kérdezi, hogy mi lesz akkor, ha a sztrájkolók belelátanak majd Tisza politikájába és nem ijednek meg. Állítja, hogy ebben az országban politikát csak az csinálhat, aki támad. Ha a munkásosztály ezt megérti, siker koronázza majd tetteiket.³² Reménykedik, hogy Tisza sorozatos politikai baklövésai forradalmi helyzetet teremtenek az országban. Mert Tisza

„akaratlanul is annak árt, akit védelmez, és annak készíti elő a talajt, akire nem tud és nem akar számítani... Ez kupán vágja az álmodozó tömegeket és azok felébrednek. Ez mikor kíméletlen és megvadult energiával a visszafelé való rendet akarja megcsinálni: olyan rendetlenséget szít, készít elő, amely előre visz a kibontakozás felé”³³

²⁷ *Első vázlat Tisza István arcképehez.* = Jövendő 1903. nov. 8. 39. sz. 5—12.

²⁸ BRÓDY Sándor: *Első vázlatok Tisza István arcképehez* = Jövendő 1903. 36. sz. 1—3.

²⁹ B: *Tisza István kálváriája.* = Jövendő 1903. jún. 21. 19. sz. 3.

³⁰ *Tisza cselekedni kezd* = Jövendő 1903. dec. 13. 44. sz. 5—9.

³¹ B: *Tisza szerencséje* = Jövendő 1903. dec. 20. 45. sz. 9.

³² BRÓDY Sándor: *Vizsgálódás két hátgerincen* = Jöv. 1904. máj. 29. 22. sz. 5. BRÓDY Sándor: *Két Bizánc* = Jövendő 1904. máj. 1. 18. sz. 4.

³³ *Tisza a forradalmár* = Jövendő 1904. dec. 4. 49. sz. 5.

És három hónappal azelőtt, hogy az uralkodó felmentette a Tisza kormányt, Bródyt alakja már nem érdekli többé, végleg leszámol vele.³⁴

A magyar parlament mozgatórugójának ugyancsak a pénzt látja Bródy, ahol a személyi vonatkozás is fontos, de az „albérletbe van adva a pénznek”.³⁵ A képviselők megvesztegetés útján kerülnek be, mert „amióta felelős kormány van, azóta mindig vettek képviselőket, sőt töredékben pártokat is.”³⁶ Csalással vádolja a parlamentet,

„amely azt állítja, hogy Magyarország politikája tető alá jutott, pedig igazában egy rongyos, leégett fedelű, kidőlt-bedőlt falú zsellérházban lakik. És az úri rend — amely csinálta — hiába hazudja magának, hogy minden jól és díszesen van: a magyar paraszt, akinek kezében jövődjé és megújhodása le van téve... megértheti, hogy minden cifra áltatás: egyetlen reális valóság ő.”³⁷

Bródy a parlamentben és maga körül csak két pártot lát. Az egyik a reakciósoké, a másik a „kereskediek, a félpanamisták, a negyedrészt korrumpotok, az egész romlottak koalíciós pártja”. És a kettő között lóg „néhány izgatott alak és a kabátjai gombjain, a gyér hajszálain számolgatja: melyiket szeressem, melyikhez csatlakozzam, melyik fogja későbbben tönkre tenni ezt a drága országot?”³⁸ E pártok képviselői, hirdeti parlamenti bírálataiban Bródy, még magukat sem képviselték soha, nemhogy az országot. Képtelenek megvédeni a magyar alkotmányt, érdemi kérdésekkel nem foglalkoznak, s a válság megoldását még hatalmi harcaikkal is akadályozzák.

A napi politikát csak mint a „trágyát” becsülő, magát a holnappal törődő radikálisnak valló Bródy cikkeiben a politikusokat patológiai alakokként rajzolja meg, kiknek egyetlen közös szenvedélyük van, a pusztítás. És közben apatikusan várják, hogy mikor kapnak új minisztériumot. Az aktuális eseményeket kommentálva, a közélet valamennyi jelentős szereplőjével valós vagy fiktív beszélgetéseket folytatva, úgy látja, hogy Bánffy Dezsőnek, ki „őszinte módra típort a jogot és keresetlenül — de czéllal bundázta az igazságot”, és társainak, gyökere van Magyarországon.³⁹ Ugron Gábort vakmerő és kapzsi spekulánsnak festi, „akinek a fő dolog a vagyonyűjtés és mellékesen jelentékeny hazafi”.⁴⁰ Szilágyi, Bródy szerint, azt hiszi magáról, hogy „az igazságot számára fabrikálták, a parlament neki keret, az ország pedig egy gyülevész had... Aztán neki nincsenek luxusai, mint amilyen a szeretet, a másokért való gondoskodás, neki csak egy luxusa van, maga.”⁴¹ Párhuzamban állítja vele Apponyit, s értékelése szerint a kettőjük közötti különbség az, hogy hol az egyik következetlen, hol a másik. Apponyinak a „szíve jó és tiszta, az ízlése van meghibbanva egy kissé: a király vezető kormányfőfia szeretne lenni és egyben a nemzet örök primadonnája”. Bródy a katonai és nemzeti kérdés

³⁴ BRÓDY Sándor: *A hátgerinces ember* = Jövendő, 1905. márc. 26. 13. sz. 1—5.

³⁵ B.: *Khuen gróf megjelenik* = Jövendő 1903. jún. 28. 20. sz. 4.

³⁶ B. S.: *Fejezetek a „Megvesztegetés” Könyvéből* = Jövendő 1903. ag. 22. 25. sz.

³⁷ *Olvasmányaim*. Egy főispán utópiája. = Fehér Könyv 1900. szept. 72.

³⁸ *Szilágyi mint ügyvéd* = Fehér Könyv 1900. okt. 7.

³⁹ *Beszélgetés Bánffy Dezső báróval*. = FK 1900. ápr. 33.

⁴⁰ *Ugron Gábor* = FK 1900. jún. 140.

⁴¹ *Szilágyi mint ügyvéd* = FK, 1900. okt. 27.

parlamentari vitáját is a személyi és a hatalmi ügyek ürügyeként értékeli, melynek célja, hogy Apponyi miniszter legyen.⁴²

Amikor a közvélemény Andrássy Gyulában bízik, Bródy neki sem hisz. Rövid távon gondolkodó, a monarchia érdekeit védő politikusnak tartja.⁴³ Amikor Wekerleben hisz a magyarság, nem őt tartja a jövő emberének, mert „a felségnek hív és megbízható szolgálójából hiányzik a nemzeti eszme”.⁴⁴

Széll Kálmánt Tisza odaadó híveként ítéli el,⁴⁵ és még lehetne folytatni a sort. Ahogy telik az idő, Bródy haragja gyúlik, hangja egyre indulatosabb, s egyre gyakrabban jelenik meg írásaiban a szociális forradalom víziója. A „magvasan igazságtalan” Szemere Miklós jellemzését pl. így zárja: „teljes nyugalommal akasztanók fel, ha ama válságos idők elkövetkeznének és abban nekünk valamely szerep jutna. Egyébként is olyan elveket vall, hogy minden valószínűség szerint dobolni fognak az ő végtisztességénél, ha élete a szociális forradalomig kitart.”⁴⁶

Bródy 1890-ben hazánkban a társadalmi osztályok válaszfalait erősebbnek látja, mint más országokban, melyeknek összedülésére „gondolni most és legalábbis száz éven belül utópia”.⁴⁷ Vádolja az arisztokráciát az uralkodó és a kormány kiszolgálásáért, haszonleső politikájáért, felelőssé teszi az ország mérhetetlen nyomoráért, és támadja születési előjogaiért. Nagyrabecsüli azonban azokat a főrangú köröket, melyektől a mágnásművész-íróasztalon eszméje támadt. Számára „Wesselényi Miklós az egyéni korrektség mintaképe és Kemény Zsigmond báró a munkás mágnás és dolgozó gentleman utolérhetetlen ideálja”.⁴⁸ Dúhe elsősorban nem az arisztokrácia nemes, művelt, dolgos tagjai, a hite szerint egyedül ez osztályba valók, hanem a fölkapaszkodottak ellen irányul. Az ellen, hogy a „gazdagság egymagában képes a törvényhozó terem ajtaját megnyitni”.⁴⁹ S amikor 10 évvel később *Fehér Könyvében* az asszimiláció morális kérdéseiről beszél, ennek a tendenciának megtestesítője Dóczy báró is. A század elején Bródy maga körül már csak burzsoákat lát, kikre a klasszikus polgári eszmények helyett a nexus, a korrupció, az álszent szabadosság, a gyűlölködő nacionalizmus a felületes sznobizmus a jellemző. Vezércikkeiben a magyar tőkés társadalom e pénzembereit és bankjait, gazdaságpolitikáját leplezi le. „Az állam — a mi pénzünkől — milliókat adott ez intézetnek másfél percentre, de azért, hogy idehaza adják kölcsön és ezek kiküldik Berlinbe, hat százalékra, tehát becsapják az államot, kijátszanak bennünket. Gazdagodnak, de hazaárulás útján.” Hogy ezt megtehetik, annak Bródy szerint „az ostoba, nagyralátó és emellett krájleros pénzügyi politika” az oka.

⁴² B: *Utazás Apponyi körül* = FK Jövendő 1903. okt. 25. 32. sz. 1.

⁴³ B. S.: *Az Andrássy hadserege* = Jövendő 1903. 16. sz. 2.

⁴⁴ B. S.: *A Wekerle kérdés* = Jöv. 1903. szept. 13. 31. sz. 5.

⁴⁵ B. S.: *Apponyi „belemegy”* = Jöv. 1903. ápr. 26. 9. sz. 4.

⁴⁶ B. S.: *Szemere* = Jöv. 1904. júl. 17. 29. sz. 3.

⁴⁷ B. S.: *Harc a tisztességért* = Magyarország 1890. febr. 17.

⁴⁸ *Valami az arisztokráciáról* = Magyarország 1890. febr. 15. 2.

⁴⁹ *A legújabb báró* = Magyarország 1890. márc. 29. 1.

„Anglia nem mutat ki fölösleget, ami az volna, mindenféle ablakon kiadja az országnak. A mi államunk meg összekaparja a pénzt. . . Persze így könnyű húsz millió fölösleget kimutatni, úgy hogy a tisztviselő fizetések minálunk negyven százalékkal kisebbek mint Angliában. Hogy nem építünk sem csatornát, sem intézményt, hanem reszkető kézzel csörgetjük az aranyat.”⁵⁰

Máshol az ipari monopóliumok üzelmeit leplezi le. Egy zugligeti villamossze-
rencsétlenség magyarázataként írja, hogy a tőkésék kapzsisága miatt kellett négy
embernek meghalnia. Mert a villamostársaság vezetője a villamospálya bevételeiből
nem kocsikat vásárol, hanem a kereskedelmi banknak adja, ahol ennek fejében
bevásztják őt az igazgatótanácsba. Bródy a piaci helyzetet elemezve, az emberség
névében tiltakozik a munkások kizsákmányolása ellen.⁵¹ S három évvel később,
amikor a villamos elgázol egy jómódú öregurat, ismét tényekkel támasztja alá, hogy
a gázolás oka a villamostársaság profitéhsége, amely a kalauzokat „reggel 5 óra 20-
tól éjjeli 12 óra 10 percig kötelezi nap mint nap havi 36 forintért szolgálatra”.⁵²
Rendszeresen tárgyalja, több szempontból vizsgálja az alkalmazottak mun-
kakörülményeit, kizsákmányolásukból fakadó problémáikat, a munkanélküliség és
a kivándorlás okát. A társadalom többségének nyomoráért az uralkodó osztályok
mellett a tőkét teszi felelőssé. Elbutító hatása ellen harcol azért, hogy

„egyszer végre nyilvánvaló legyen, hogy a magas uraságok, nemesek és nemesítettek, az összes lovagló
iskolák, valamennyi jómódú polgárnépség: csak játszik a szegénységgel, csupán kacérkodik a nyomorral,
komolyan nem veszi, segíteni rajta erősen és őszintén nem akar és kihívó kedvének hangos indulat
szavába fogja a nyomornak nyöszörgő hangjait.”⁵³

Ezekből, a Bródyt éveken át foglalkoztató témákból, újságcikkekből nő majd ki
az 1909-ben megjelenő *A villamos* című regényének társadalombírálata.

Bródy a társadalmi igazságtalanságok feltárásával a demokratikus átalakulás
útjait kutatja, melynek lehetőségeit a történelmi helyzet éretlensége miatt a
Monarchián belül keresi.⁵⁴ 1903-ig még hisz abban, hogy egy kis politikai
előrelátással, munkával az adott keretek között mód nyílhat erre.

„Néhány száz esztendeig pihentünk és néhány év alatt nem lehet mindent helyrehozni és megcsinálni.
Várnunk kell tehát tíz, húsz, vagy — mit tudjuk mi — mennyi évig. És az alatt dolgozni. De nem úgy,
ahogy eddig cselekedtük. Ki kell békülnünk a nemzetiségekkel, össze kell barátkoznunk a csehekkel, le
kell mondanunk a nemzeti elbizakodottságról, ki kell rúgni és le kell leplezni azokat a hazaárulókat akik
hiúságunknak és önteltségünknek célzatos ostobasággal és briliáns ügyességgel hízelegnek.”⁵⁵

1904-ben kora társadalmának már csak egyetlen, de nehezen csírázó magját látja,
a munkásságot és a parasztságot, mely egyszer képes lesz a forradalmi átalakulás
végehezvitelére.

⁵⁰ *Beszélgetések a pénzről* = Fehér Könyv 1900. szept. 15—16.

⁵¹ *Négy vércsepp* = Fehér Könyv 1900. jún. 7.

⁵² *A kocsivezető* = Jövendő 1903. 8. sz. 19. — Új beszélgetés a kocsivezetővel = Jöv. 1903. 10. sz. 21.

⁵³ *Egy bankár és egy cipő* = Fehér Könyv 1900. nov. 38.

⁵⁴ B. S.: *Ferenc József és politikája* = Jöv. 1903. 28. sz. 1—3. I. *Ferenc Józsefről* = Jöv. 1903. 33. sz. 1—2.

⁵⁵ B.: *Király ostrom* = Jöv. 1903. szept. 27. 30. sz. 2.

„Hirdetem és vallom tehát, hogy a világ és annak legszebbik része, amit hazának nevezünk . . . máról holnapra, egy éjszaka alatt megváltozhatnak. Hirdetem és vallom, hogy azok a konszolidált viszonyok között élő és tőkét gyűjtött elemek, amelyekben a király első minisztere bízik: máról holnapra nem konszolidáltak és tőke nélkül szükülködők lehetnek. Vallom és hirdetem, hogy a szegény jegyzők és az éhes parasztok épp oly megbízhatatlanok mint a . . . mágnások, a mai hatalommal tartó zsidók, az intimidált és leszerelt szocialisták. A többit, amiért . . . Zsitvay elzárathatna: elhallgatom.”⁵⁶

Bródy azonban pontosan tudja, hogy a század első éveit nem alkalmasak az általa oly hön óhajtott forradalomra, és a hamis forradalmi illúziók terjesztői ellen emeli fel hangját.

„Semmink és senkink nincs most. Nem vagyunk elkészülve. Öt nap alatt vége lenne az egész forradalomnak és oly dicstelenül, mint ahogy még soha. A nemzet félrevezetett, feltűzött és sok magán okból elkeseredett részének ezt a szemébe mondani: tudjuk, a legnagyobb mértékben bűn. De hazudjék más, hazudjanak azok, akik a nemzetet ostobaságból és üzletből belevinnék a forradalomba. Hazudjanak tovább azok, akik hízélgéssel hálózák be a magyarság lelkét és már-már azt is elhitették vele, hogy gazdag, hatalmas, egységes, érett arra, hogy imperiumot hódítson és alkosson . . . Tehát hazudjanak tovább az imperialisták . . . ma, nekünk nem lehet semmi érdemlegest csinálnunk: a nemzetiségek gyűlölnék és leleselkednek ránk jobban mint valaha . . . össze vagyunk veszve mindenkivel, még magunkkal is. Benne vagyunk egy gazdasági válságban, pénzünk nincs, a munkás elem keserű és gyanakvó minden nemzeti eszmével szemben, a parasztság utálja az adószedő államot és első szava nem a haza, hanem a kenyér. Ma így vagyunk és . . . ennek az okai éppen azok, kik a nemzeti elbizakodottságot, ezt a mai helyzetet megsínálták és akik egyszersmind forradalom elé állítanak a nemzetet.”⁵⁷

Hisz a forradalmi helyzet megérésében, de elérhetetlen messzeségben jelenik meg vízióiban ennek ideje. 1905-ben igazi tavaszi hullámokat érez, melyeket már nem állíthat meg senki. Közkatonákat lát, kik „élesre töltött fegyverrel a kezükben nézik, mit csinálnak, helyesebben mit fognak csinálni tisztjeik. Egy mozdulat és —.”⁵⁸ Az első olasz sztrájkokról íródott cikkében a forradalom utáni időt, a szocializmust is megjósolja, az ekkor magát is szocialistaként emlegető Bródy: „Eljön majd, annak számára is, aki retteg tőle, lenézi vagy nem hisz benne.”⁵⁹

Bródy hitte, hogy korának magyarázata, véleménynyilvánítása politikai álláspontot tükröz, mely alkalmas a társadalmi élet irányítására. Kossuth szellemét követve hirdette, hogy az újságíró feladata a közélet jelenségeit tudatni az olvasókkal, s ezáltal anyagot nyújtani a gondolkodásra, amelyből aztán tettek fejlődnek ki. A társadalmi fejlődés lehetőségét a múlt haladó hagyományainak ápolásában, a régi társadalmi rend lerombolásában, az új polgári világ bírálatában látta. A század elejétől feladatának érezte a jövő fejlődési irányainak megjelölését is. Individualizmusa nem akadályozta meg abban, hogy a munkás—paraszt osztályok felé fordulva, a jövőt egyértelműen a szocializmusban határozza meg. Forradalmi, modern újságírónak érezzük még ma is, kinek tollát mély világnézeti meggyőződése és tárgya iránti szenvedélye irányítja. Élő szenvedélye ma is hat: kiragadja írásait a megdermedt dogmák, élettelen szabályok szorításából.

⁵⁶ BRÓDY Sándor: *Két madonnáról*. Egy képhez. = *Jövendő* 1904. dec. 25. 52. sz. 3.

⁵⁷ *A szerkesztő közlései* = *Jövendő* 1903. 33. sz. 47–48.

⁵⁸ B-y S-r: *Az élő pont* = *Jövendő* 1905. ápr. 9. 15. sz. 6.

⁵⁹ BRÓDY Sándor: *A gondola megáll*. = *Jövendő* 1904. szept. 25. 39. sz. 3.

CSABA GABRIELLA

**L'activité de journaliste de Sándor Bródy
au tournant du siècle**

Dans son étude, l'auteur analyse en détail le rapport avec le journalisme de Sándor Bródy, écrivain hongrois qui vivait et déployait son activité au tournant du XIX^e siècle. L'écrivain était le collaborateur de nombreux journaux de l'époque et il déployait dans ces journaux une activité vive de publiciste. L'étude analyse à fond cette activité de publiciste, de même que sa revue indépendante, intitulé Livre Blanc (*Fehér Könyv*), fondé au tournant du siècle pour proclamer ses propres vues sociales, politiques et littéraires, et sa revue Avenir (*Jövendő*) aussi.